

redve erre, tanulva ezt meg az előadás kudarcán. Mert hiába próbálkoztak a szolnokiak az első felvonás névnapjában idézjelbeté-celével, hiába akarták karikírozni a jókedvet, ha a három humoros vénlányt szerepeltető második felvonásban, kivált pedig a befejezésben, a fiatal férj és feleség durcás-cseles megbékélésében nincs lehetőség ennek a groteszk stílusnak a folytatására, s így elkerülhetetlenül megbicsaklik az előadás. A szolnokiak láthatóan másféle Móricz-előadást terveztek, mint amilyenről Schöpflin Aladár írt, de az író nem sikerült legyőzniük. Móricz jókedvvel, derűvel játszadozik szereplőivel, a szolnokiak pedig érthetetlenül vagy a nagyotakarásban belefáradtak a játékba, előadásuk a harmadik felvonásban már teljesen kifulladt. Móriczot sem tudták az író diktálta színvonalon követni, s az utókor groteszk fintorát sem sikerült a függöny lehullásáig megőrizniük.

GEROLD László

TELEVÍZIO

KÉT KIDOLGOZATLAN TÖRTÉNET

A szemmel látható különbségek ellenére is közös nevezőre hozható a Belgrádi Televízió két januári tévéjáték-bemutatója: a Dušan Vasiljev írta *A romok alatt* és a Želimir Žilnik alkotta *Brooklyn — Gusinje* című. Méghozzá abban, hogy a hirtelen helyzetben az ember csupán ösztöneire bízhatja magát. Ösztönösen dördült el Olga fegyvere a Vasiljev-melodrámban, miután kijátszva és megsemmisítve érzi magát, és ösztönösen indul el az a két szerbiai lány az Amerikában élő albán fiúkkal is, miután kilátástalan helyzetbe sodorták önmagukat. S még egy hasonlóság: mindkét alkotás a nők világának a filmje, elsősorban a nő szemszögéből láttatják és vizsgálják az eseményeket, az ő küzdelmük mindkét film mozgatóereje.

Dušan Vasiljevet, a századfordulón született kikindai költőt (meghalt 1924-ben) az irodalomtörténet a haladás gondolatával rokonszenvező polgári értelmiséghez tartozónak tudja, akinek versei, elsősorban eszmei-művészi megoldásai Adyval rokonok. Keletkezése után több mint hatvan évvel elővett egyetlen drámakísérlete is eruptív, emocionális, de ugyanakkor közvetlen.

A romok alatt a melodráma dramaturgiai szabályai szerint állítja szembe a jóságot és a gonoszsgot, és az ártatlanság szemszögéből mondja el egy szerencsétlenül végződő érdekházasság történetét. Szövege vékonyka

Dušan Vasiljev: *A romok alatt*. Rendező: Aleksandar Mandić. Főbb szerepben: Tihomir Arsić, Dragana Mrkić, Vesna Malohodžić, Žarko Laušević. Belgrádi Televízió, 1988. január 18.

kis történet. A csélcsep Milorad Jović és a szép és gazdag Milena házassága eleve zsákutcába vezet, mert az ifjú férjnek ebből a házasságból csupán a hozományra van szüksége. Valójában Olgával, a szeretőjével él, de miután az teherben marad, Milorad viszont adósságai elől menekülni kényszerül, a faképnél hagyott nő egyszerűen lepuffantja. E gyilkosság révén bomlik föl az eleve halálra ítélt házasság, és nyit utat az „igaz érzelmű”, fiatal ügyvédbojtárnak Milena irányába, hogy — a műfaj forgatókönyvének szabályai szerint — az igazság, esetünkben a tiszta érzelmek győzedelmeskedjenek.

Csakhogy az ártatlanság drámája nagyon egydimenziósra sikeredett. Aleksandar Mandić rendező nem tett mást, mint lefényképezte az írói életképet. Rendkívül statikus maradt a dráma, olyannyira, hogy még az ifjú férj és feleség között sem bontakozik ki az igazi konfliktus. Pontosabban csak azt látjuk, hogyan szenvedti sorsát a megcsalt feleség. Nincs szöveg, amely valódi drámává gyúrná az egymást követő eseményeket. A rendező a nyomasztó hangulatokat pedig nem tudja filmszerűen ábrázolni, a lány betegségének meg az ügyvédfiú reménytelen szerelmének jeleneivel pedig szentimentálissá cukrozza a drámát, ahelyett hogy a születő szerelmek és a keserű felismerések folyamatát gazdagabb emocionális tárná elénk. A szövegsodrás hiányát sem a rendező, sem a színészi játék nem tudta pótolni, s így a tévédráma is csupán egy kor és az író dokumentuma maradt.

Želimir Žilnik *Brooklyn — Gusinje* című tévédrámája sem kerül be e műfaj tartós értékei közé. Elsősorban azért nem, mert a rendező a riport szintjére süllyesztí e már-már balladai szépségű és tömörségű történetet. Enyhén érzelmes filmet akar csinálni, de a történet hiteltelen. Kimarad valami fontos rögzítő, az eseményt magyarázó, hitelesítő esemény, és végül hitelét is veszti a kosovói Gusinje falu Amerikában dolgozó, röbnyire már angolul beszélő albán vendégmunkásainak és a Szerbiából idecsalogatott pincérlányoknak a története. Tény, hogy a rendező olyan emberi sorsokat vonultat föl, amelyek már eleve politikai, történelmi és szociológiai asszociációkra adhatnának alkalmat, de — és ezt becsülni kell ebben a filmben — a rendező függetleníti magát a napi politikától, és csakis az emberekről, ezek sorsáról beszél. Ezzel meg is teremti a mentalitás drámáját, csak az emberek cselekedeteit, azok mozgatóerőit nem tárja föl. Nem tudni például, mi motiválja a lányokat, hogy Gusinjéba menjenek, sőt úgy ül be a kocsmáros kocsjába, hogy azt sem tudja, hová viszik. Hová valók? Mit csináltak addig? Mi kényszeríti őket? Vagy: miért van szükség arra a házasságra, amelyről a menyasszony végül is megszökik? Egy sor kérdés marad megválaszolatlanul Žilnik filmjében, amelyekre ha feleletet kapunk, az emberi kap-

Želimir Žilnik: *Brooklyn — Gusinje*. Főbb szerepekben: Ivana Žigon, Lidija Stevanović, Skeljenz Uljević, Sečo Šabović és Bećir Uljević. Belgrádi Televízió, 1988. január 25.

csolatokat is jobban meg tudtuk volna érteni. Így viszont mélyebb emberi kapcsolatok helyett csupán a rendező diktálta ösztönös cselekedetek sorát kapjuk.

SODRÓ TÖRTÉNETEK

Gion Nándor eddig írt mindhárom ifjúsági regényét megfilmesítették Magyarországon. Ezerkilencszáznolcvanötben láthattuk a *Postarablókat*, s még ugyanebben az évben *A kárókatona még nem jöttek vissza* címűt is (mindkettőt András Ferenc rendezésében), most pedig, ugyancsak a televíziónak köszönve, a *Sortűz egy fekete bivalyért* filmváltozatát is, Szabó László rendezésében és két francia színész, Jean-Louis Trintignant és Jean Rochefort közreműködésével. Ha a *Kárókatona*... kapcsán mintegy végkövetkeztetésként azt kellett mondani, hogy az író és művet az ember csak olvasva tudja igazán élvezni, akkor a *Sortűz*... láttán úgy kellene módosítani a véleményen, hogy a film fölkeltheti az érdeklődést az olvasás iránt. Nem hiszem ugyanis, hogy van olyan olvasási szokásokkal rendelkező gyerek, aki e film láttán ne kapott volna kedvet a könyvhöz is. A filmnek ugyanis sikerült földéznie a regény hangulatát, ezen belül pedig az időt és a történesek javát is. Alig észrevehető, hogy az események nem mindig a regénybeli sorrendben történnek, de ez nem is lényeges, mert a regény szerkezetéből eredően ilyen átcsoportosítás, minden csonkítás vagy másítás nélkül lehetséges.

A film maximálisan kihasználja a szöveg nyújtotta lehetőségeket, nem tesz hozzá, s elhagyni is csak azt hagyja el, ami a film nyelvén nem közvetíthető, ez pedig a lelkiállapotokat rögzítő, az eseményeket kommentáló írói narráció. De ha leszámítjuk ezeket az áthidalhatatlan problémákat, akkor azt kell mondanunk, hogy a film a saját nyelvén hagyományosan, szinte játszi könnyedséggel dolgozza fel a regényt. Ez vitathatatlan rendezői érdem, bár az is igaz, hogy Gion regényének eseményessége, az életízű szituációkhoz való érkeke nagyban megkönnyítette mind a dramaturg, mind pedig a rendező dolgát. Szabó Lászlónak sikerült a filmben is megőriznie a regénybeli kohéziós erőt. Ez pedig azért fontos, mert Gion a *Sortűzben* az előző két ifjúsági regényével ellentétben nem egy történetet mesél el, hanem inkább állapotot rögzít. A háború utáni éveket eleveníti föl, sok hiteles vagy annak vélt, de mindenképpen annak a látszatát keltő eseménnyel. A falusi kúriából lett iskola, diákjai és tanárai a főszereplők, a velük való történesek láncolata maga a regény, azaz a film is.

Gion Nándor: *Sortűz egy fekete bivalyért*. Rendező: Szabó László. Forgatókönyv: Jeli Ferenc és András Ferenc. Operatőr: Kende János. Főbb szerepekben: Jean-Louis Trintignant, Jean Rochefort, Kállai Ferenc, Monori Lili, Székely B. Miklós, Bertha Dominiquez, Fanny Cottencon, Szilágyi István, Bencze Ferenc. Magyar Televízió, 1988. január 25.

Ismét többnyire csak a gioni világból annyira ismert félemberek, az élet peremére sodródott egzisztenciák vonulnak föl. Az egyik a volt föld-birtokos, Ácsi Lajos, akinek egy hordó barackpálinkáján kívül alig maradt valamije, Fodó tanár úr, aki az itálban meg a sakkozásban keres vigasztalást kicsapongó felesége mellett, Novák tanárnő a művirágokat készítő vénkisasszony; a szülők között pedig a macskát fölrobbantani sem áttálló temetőcsész, az ócskavasat gyűjtő cigány, a jólelkű, bivalyokat tartó téglagyári munkás, Fekete Péter. Itt, ebben a világban élnek a gyerekek, találják meg a háborúból visszamaradt aknákat, máglyára rakják, gyűjtik a puszkagolyókat, kérik kölcsön a vadászkest, bújnak bele a kilótt tankba, hogy aztán mindig és mindennel történjen valami. S ezek a történések maga a film, mi, nézők pedig, akárcsak a regényt olvasva is, azonosulhatunk vele.

A gyerekek csínytevéseibe és szertelen játszadozásába végül a felnőttek is bekapcsolódnak; és ez a találkozás késztet gondolkozásra, a regény cselekményének továbbgondolására.

A film is társadalomrajz, de érdekessége, hogy a társadalmat elsősorban a gyerekek szemével láttatja. Ők az a motorikus erő, amely zökkenőmentesen görgeti a cselekményt, amely elsősorban a humornak köszönve több a hangulatos epizódok láncolatánál. Több, mert az emberi kapcsolatok — s erről szól a film — így a maguk elevenségében tárulnak elénk, rajtuk keresztül szerzünk tudomást egy tipikusan ránk jellemző világról.

Egy mozzanatot szeretnék csupán szóvá tenni. Burai J., a fondorlatos eszű kisdíák, aki szinte minden Gion-regényben felbukkan, mint a faluszéli fél sor ház. Épp ezért nem érthető, miért kellett Burai J.-t Dávid névre keresztelni, és zsidó kisfiút játszani vele. Ezzel ugyanis új tartalmi hangsúlyt kap a történet.

Végezetül: a film forgatása óta folyik az összehasonlítás, mi a jobb, a regény vagy a film. Azt hiszem, a kérdést így nem is szabad föltenni, mert a film filmnek, a regény pedig regénynek kiváló.

BORDÁS Győző